

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/84604,Poczobut-Odlanicki-Marcin.html>
2021-12-09, 08:57

Poczobut-Odlanicki Marcin

POCZOBUT-ODLANICKI Marcin (30 X 1728, Słomianka – 8 II 1810, Dyneburg), astronom. Syn Kazimierza, krajczego (później oboźnego) grodzieńskiego, i Heleny z Hlebowiczów.

Od 1740 uczęszczał do kolegium jezuickiego w Grodnie. 13 VIII 1745 wstąpił do zakonu jezuitów. Po dwuletnim nowicjacie w Wilnie studiował w seminarium pedagogicznym w Słucku, a później nauczał w kolegiach jezuickich w Płocku i Wilnie. W 1754–56 studiował matematykę i astronomię na uniwersytecie w Pradze. Po powrocie nauczał greki w Akad. Wileńskiej, zgłębiał jednocześnie teologię i uczęszczając na zajęcia prowadzone przez T. Żebrowskiego, który od 1753 urządził Obserwatorium Wileńskie. Po śmierci Żebrowskiego 18 III 1758 P.-O. przejmował nadchodzące zza granicy instrumentarium dla obserwatorium. W 1761 jako stypendysta księcia M. Czartoryskiego udał się na studia zagraniczne z nauk ścisłych. Praktykował w jezuickim obserwatorium w Marsylii pod kierunkiem E. Pézenasa, przez 8 miesięcy prowadził obserwacje astronomiczne w Awinionie. W X 1763 udał się do Włoch (1 IV 1764 w Neapolu obserwował zaćmienie Słońca), skąd wrócił jesienią 1764 do Wilna. 30 X 1764 otrzymał stopień magistra filozofii i sztuk wyzwolonych. W 1765 objął kierownictwo Obserwatorium Wileńskiego. Nosił oficjalny tytuł profesora astronomii i asystenta wydziału teologicznego. Uzupełnił stan posiadania Obserwatorium zakupami sekstansu Caniveta (o promieniu 183 cm) i instrumentu przejściowego. Umożliwiło to dokładne wyznaczenie szerokości geograficznej Obserwatorium; pracę tę P.-O. dedykował Stanisławowi Augustowi, który w odpowiedzi 25 I 1767 nadał mu tytuł Astronoma Królewskiego, a placówce nazwę Obserwatorium Królewskiego. Uzyskawszy wsparcie finansowe księżnej E. Puzyniny, P.-O. rozpoczął modernizację Obserwatorium; w tym celu w 1768 udał się w podróż, podczas której zwiedził Królewskie Obserwatorium Astronomiczne w Greenwich i

zamówił nowe instrumenty (m.in. refraktor Dollonda z obiektywem achromatycznym o średnicy 9 cm). Od 5 III do V 1769 zwiedzał Paryż oraz obserwatoria francuskie, a potem berlińskie. Adaptacja Obserwatorium Wileńskiego i ustawianie instrumentów zostały zakończone w 1772. Od pocz. 1773 rozpoczęły się systematyczne obserwacje; na działalność placówki nie wpłynęła ujemnie kasata zakonu jezuitów. Wyniki obserwacji zostały po raz pierwszy opublikowane w 1777 jako *Cahiers des observations astronomiques faites à l'observatoire royal de Vilna en 1773*. W 1775 P.-O. postanowił wprowadzić na cześć króla nową konstelację Taurus Poniatovii (Ciołek Poniatowskiego) obejmującą gwiazdy między Orłem a Wężownikiem. Katalog 16 gwiazd Ciołka opublikował w 1782 w berlińskim „Astronomisches Jahrbuch für das Jahr 1785”. Gwiazdozbiór zyskał akceptację głównych ośrodków astronomicznych Europy; był zaznaczany na mapach nieba i notowany w katalogach do końca XIX w.

Międzynarodowe uznanie przyniosły P.-O. wieloletnie obserwacje kilkuset pozycji Merkurego, które m.in. posłużyły J.-J.L. de Lalande'owi do obliczenia poprawionych elementów orbity. 24 X 1780 P.-O. otrzymał nominację na rektora Akademii Wileńskiej (i zadanie jej reorganizacji zgodnie z zaleceniami Komisji Edukacji Narodowej); stanowisko to piastował nieprzerwanie do 1799. W tym okresie udało mu się m.in. zakupić do Obserwatorium kwadrant ścienny Ramsdena (o promieniu 244 cm) i zainstalować go w 1788 w specjalnie dobudowanej do Obserwatorium wieży. W ten sposób pod względem wyposażenia placówka nie ustępowała najlepszym obserwatoriom europejskim.

Po zrzeczeniu się godności rektorskiej P.-O. zaangażował się w kampanię obserwacyjną dotyczącą pierwszych odkrytych planetoid, współpracował w 1801–02 z baronem F.X. von Zachem z Gothy i Janem Śniadeckim. W 1803 ogłosił pracę *O dawności zodyaka egipskiego w Denderach (Tintyris)*, będącą próbą astronomicznego datowania zabytku opisanego w wyniku Bonapartego do Egiptu. P.-O. cenił Jana Śniadeckiego, już w 1797 namawiał go do objęcia kierownictwa Obserwatorium Wileńskiego. Po raz kolejny wysunął jego kandydaturę po zrzeczeniu się w 1806 obowiązków

profesora. 8 XI 1806 Rada uczelni zaakceptowała Śniadeckiego i w 1807 nastąpiło przekazanie Obserwatorium. Jeszcze jesienią 1807 P.-O. prowadził obserwacje komety, ale w 1808 opuścił Wilno i ostatecznie osiadł w klasztorze w Dyneburgu, gdzie w XI 1808 odnowił śluby zakonne.

Od 1979 jego imię nosi krater na Księżycu.

PSB (E. Rabowicz).

W. Dziewulski: *Historia Obserwatorium Astronomicznego w Wilnie (1753–1876)*, Warszawa 1977 (na prawach rękopisu); S. Matulaitytė: *Die alte Universitätssternwarte in Vilnius*, „Baltic Astronomy” 2004, vol. 13; E. Rybka: *Założenie obserwatorium astronomicznego w Wilnie*, [w:] E. Rybka, P. Rybka: *Historia astronomii w Polsce*, t. 2, Wrocław 1983, s. 38–41; tegoż: *Dzieje Obserwatorium Wileńskiego*, [w:] tamże, s. 57–62; P. Rybka: *Obserwatorium Wileńskie*, [w:] tamże, s. 100–106.

Jarosław Włodarczyk

[Poprzedni](#)
[Następny](#)